

II. TÜRKİYE KAZ YETİŞTİRİCİLİĞİ ÇALIŞTAYI SONUÇ RAPORU

13-14 MART 2019
MUŞ

II. TÜRKİYE KAZ YETİŞTİRİCİLİĞİ ÇALIŞTAYI SONUÇ RAPORU

13-14 MART 2019
MUŞ

II. TÜRKİYE KAZ YETİŞTİRİCİLİĞİ ÇALIŞTAYI SONUÇ RAPORU

MUŞ

13-14 Mart 2019

II. TÜRKİYE KAZ YETİŞTİRİCİLİĞİ ÇALIŞTAYI SONUÇ RAPORU

13-14 MART 2019

MUŞ

Çalıştay Onursal Başkanları

Prof. Dr. Fethi Ahmet POLAT

Muş Alparslan Üniversitesi Rektörü

Halil İbrahim GÜRAY

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri

Çalıştay Başkanı

Prof. Dr. Yaşar KARADAĞ

Muş Alparslan Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dekanı

Çalıştay Koordinatörü

**Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif BOZ
Fuat ÖZKAN**

Çalıştay Bilimsel Kurulu

Prof. Dr. Musa SARICA (Başkan)

Dr. Öğr. Ü. Mustafa DUMAN (Raportör)

Araş. Gör. Ahmet UÇAR (Raportör)

Bu raporun her hakkı saklıdır. DAKA Kalkınma Ajansı onayı olmadan içeriği kısmen veya tamamen kopyalanamaz, elektronik, mekanik veya benzeri bir araçla herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez, dağıtılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

“II. Türkiye Kaz Yetiştiriciliği Çalıştayı ve Kaz Günü Etkinliği,

13-14 MART 2019 Muş”

DAKA Kalkınma Ajansı, Muş Alparslan Üniversitesi ve Tarım ve Orman Bakanlığı Muş İl

Müdürlüğü tarafından sağlanan destek ile yürütülmüştür.

GİRİŞ

Bu çalışmada yer alan görüşler ve öngörüler çalıştay kapsamında belirtilen ve kullanılan yöntemlerle üretilen sonuçları yansıtmaktadır. Bu çalışmada, belirtilen sonuçlar, görüşler, düşünceler ve öngörüler, açık ya da gizli bir garanti ve beklenti oluşturmaz. Tamamen çalışmaya katılım ve katkı sağlayan paydaşların ortak görüşlerini yansıtan ve ilgili kurum ve kuruluşlar için referans nitelik taşıyan bir belgedir. Çalışmada emeği geçen herkese teşekkürlerimizi sunarız.

Çalıştay Koordinatörleri
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif BOZ
Fuat ÖZKAN

AÇILIŞ KONUŞMASI

Dünyada ve ülkemizde yaşanan hızlı ve çok yönlü değişim, değişen ve çeşitlenen talepler yönetim sistemimizde daha dinamik ve verimli bir yapılanmayı gündeme getirmiştir. Bu değişim yaşanırken ülke ve üniversiteler olarak üzerimize düşeni yapmak, günlük politikaların dışında tarıma stratejik bir vizyonla yaklaşmak mecburiyetindeyiz.

Kalkınma hedeflerinin doğru belirlenmesi, potansiyellerinin gereğince değerlendirilmesi için doğru stratejiler geliştirilmesi ve geliştirilen stratejilerin başta yerel kurum ve kuruluşlar olmak üzere tüm ilgililerden ve üreticilerden görüşlerinin alınması ülkemizin kalkınma hedeflerini başarabilmesi için önem arz etmektedir. Ayrıca ilgili kurum ve kuruluşlar başta olmak üzere halkın görüşlerinin alınması bu çalışmalar sonunda çıkacak stratejilerin sahiplenilmesi konusunda son derece önemlidir. Bu çalıştay; kaz yetiştiriciliğinin sorun ve çözüm önerilerini irdelemeyi amaçlamaktadır. Kaz yetiştiriciliğinin bir marka değeri olabilmesi adına önemli bir çalışmadır.

Günümüzde kurumların ve ülkelerin rekabet gücünü oluşturan etkenlerine baktığımızda verimlilik ve yeniliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Katma değeri ve rekabet gücü yüksek üretim ve ürünlerin varlığı büyük önem arz etmektedir. Kaz yetiştiriciliği de son dönemde ülkemiz gündemine gelen önemli bir üretim kolu olma yolundadır.

Bu çalıştay sonucunda kamuoyuna ve kurumlara arz edilen bu rapor kurumsal, sektörel ve bölgesel planlar ile çeşitli alt ölçekli planlar, politikalar, akademik çalışmalar ve araştırmalar için kaynak doküman olma niteliğindedir. Çalıştay raporunun toplumumuzun faydasına sunduğu tecrübe ve bilgi birikiminin ülkemizin kalkınma sürecine ciddi katkılar sağlayacağına olan inancım tamdır.

Bölgemizin ve ülkemizin yenilik kapasitesinin artırılmasına katkıda bulunması beklenen çalıştay ve bu sonuç raporunun, sektörlere yön veren uygulayıcılara, kurum ve kuruluşlara faydalı olmasını umut eder, çalışmaya katkıda bulunan tüm paydaşlarımıza teşekkürlerimizi sunarız.

Prof. Dr. Fethi Ahmet POLAT
Muş Alparslan Üniversitesi Rektörü

AÇILIŞ KONUŞMASI

Yeni bölgesel kalkınma anlayışının temelinde; bölgelerin geri kalmışlıklarının giderilmesi ve her bölgenin kendi avantajlarını değerlendirerek ülke kalkınmasına ve rekabet gücüne katkı verebilmelerini sağlamak yatmaktadır.

Bölgelerin sahip oldukları potansiyel ve iç dinamiklerden en üst seviyede faydalanabilmek ve sosyo-ekonomik farkların azaltılmasını sağlamak için; bölgeler düzeyinde farklı nitelikte politikalar geliştirilmesi gereği bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede bölgemizin gelişimine yönelik politikalar oluşturulması ve bu politikaların gerektirdiği planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme faaliyetlerini yerine getirmek üzere, Ajansımız tarafından tarım sektörünün sürdürülebilirliği öncelikli olmak üzere, tarım dışı sektörleri de kapsayacak şekilde bölgemizin kalkınmasına yönelik projeler planlanmakta, uygulanmakta ve desteklenmektedir.

Yapılan çalışmalar kapsamında bölgeye adapte edilebilecek yeni ürün ve yöntemlerin tespiti ve yayımına yönelik faaliyetlerin yanı sıra geleneksel olarak bölgede üretimi gerçekleştirilen ürünlerin kalitesinin ve veriminin artırılması ile birlikte bunların markalaşması ve pazar değerlerinin artırılmasına yönelik çabalar ayrı bir önem taşımaktadır.

Muş İlimizde böyle bir çalıştayın yapılmış olmasının, henüz geleneksel bir üretim şekli ile devam eden kaz yetiştiriciliğinin geliştirilmesine önemli katkılar sağlayacağını düşünmekte ve aynı zamanda II. Türkiye Kaz Yetiştiriciliği Çalıştayı'nın sonuçlarını da bu açıdan daha da önemsemekteyiz.

Buradan elde edilecek çıktıların ilgili kurum ve kuruluşlara ulaştırılarak alt yapısı güçlü katma değeri ve rekabet gücü yüksek bir kaz yetiştiriciliği sektörü oluşturulmaya çalışılması ortak dileğimiz ve beklentimizdir.

Bu Çalıştay'dan elde edilen çıktıların başta Muş İlimiz, Bölgemiz ve Ülkemiz için hayırlara vesile olması temennisi ile tüm katılımcılara, organizasyonda emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

Halil İbrahim GÜRAY

DAKA Genel Sekreter

AÇILIŞ KONUŞMASI

Kalkınmada ileri düzeylere ulaşabilmek için sadece sanayi veya hizmet sektörünün gelişmiş olması yeterli değildir. Tarım sektöründe de bir ülkenin kendisine yetebiliyor olması kalkınmışlığın önemli göstergelerinden biridir. Avusturya, Yeni Zelanda, Kanada ve Hollanda gibi ülkeler sanayide gelişmiş olmalarının yanında tarıma verdikleri önemle de altyapılarını güçlendirmişler ve önemli tarımsal kazanımlar elde etmişlerdir. Ülkemizde de birçok gelişmiş il, kalkınmalarının başlangıcına temel oluşturan tarımdan elde ettikleri birikimi sanayiye yönlendirerek gelişmelerini devam ettirmektedir.

Muş ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı ve bölgesinde kırsal nüfusu fazla olan bir ilimizdir. İlin en önemli gelir kaynağını tarım oluşturmaktadır. Ancak altyapı eksiklikleri ve teknolojinin tarımda yeterince kullanılamamasından ötürü tarımsal hâsıla çok fazla yükseltilememiştir. Muş ilinde yapılacak tarımsal yatırımlar bölge ve ülke içindeki rekabet edilebilirliği artıracaktır. Ancak bu yatırımların gerçekleştirilebilmesi için gerekli alt yapı ve fizibilite çalışmaları büyük önem arz etmektedir.

Kaz üretimi açısından değerlendirildiğinde Muş, Türkiye genelinde belirli bir büyüklüğe ve potansiyele ulaşmış durumdadır. Yapılan çalışmanın ülkemiz, bölgemiz ve Muş için hayırlı olmasını temenni eder, çalışmaya katkıda bulunan tüm paydaşlarımıza teşekkürlerimizi sunarız.

Çalıştay Başkanı

Prof. Dr. Yaşar KARADAĞ

Muş Alparslan Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve

Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dekanı

AÇILIŞ KONUSMASI

Ülkemizde kaz yetiştiriciliği küçük aile işletmeleri şeklinde geleneksel ekstansif karakterli olarak sürmektedir. Kars başta olmak üzere tüm illerimizde farklı düzeylerde üretim olmakla birlikte daha ziyade tüketim alışkanlıkları ile entegre olmuş bir üretim yapısı görülmektedir. Üretimde kullanılan materyale ait veriler yeterli değildir. Zira bir süre kaza ait verilerin tutulmasından vazgeçildiği, TÜİK istatistiklerinde yer almadığı bilinmektedir. Son yıllarda geleneksel tüketim alışkanlıklarına sahip, büyük şehirlerde yaşayan insanların talepleri ile bu illere kaz etinin ulaştığı ve geleneksel yemeklerin servis edildiği görülmektedir. Bu hareketlilik sayesinde ülke genelinde bir kaz ticareti ortaya çıkmış, bu durum üretime olan talebi de artırmıştır.

Üretim talebi yeni yatırımlar için kazın desteklenmesini gündeme getirmiştir. Ayrıca yerli kaz materyali ile yapılan çalışmalarda entansif üretim için yeterli sonuçların alınmasına rağmen üreticinin kısa yoldan palaz üreterek satma arzusu kaçak yollarla kaz yumurtasının ülkemize girmesine yol açmış, yeni hastalıkların ortaya çıkması ile, dayanıklı yerli genetik materyalin olumsuz etkilenme riski ortaya çıkmıştır. Bu konulara yerli kaz varyetelerinde yumurta üretimini artırma ve gelişme özelliklerini iyileştirme amaçlı bir ıslah çalışması yapmayı uygun gördük. Türkiye'nin en önemli araştırma destekleme kuruluşu TÜBİTAK'a rapor verecek bir kurulun olmadığı Yozgat ilinden başka merkez etik kurulu ve diğer illerden alınan "etik kurul raporları" kabul edilmediği için araştırmaya destek bulamadık. Böyle bir araştırmayı Bozok Üniversitesi imkanlarıyla Yozgat İl Özel İdaresi destekleriyle yürütmeye başlamak bizler için en büyük akademik teşviktir. Sonuçlarının ülkemize yararlı olmasını umuyoruz.

Bu çalıştay, kaz yetiştiriciliği alanında yayınları olan, bir şekilde çalışmalara katılan, üretimin artırılması için gayret sarf eden değerli akademisyen arkadaşlarımızın bilimsel destekleriyle gerçekleşmiştir. Bozok Üniversitesi önderliğinde, Dr. Mehmet Akif BOZ koordinatörlüğünde gerçekleşen çalıştayı ülkemize ve yetiştiricilerimize olumlu sonuçlar sağlamasını diliyorum. Bir çağrımızla aramıza katılan tüm akademisyen meslektaşlarımıza şükran duygularımı iletiyorum. Bu faaliyetlerin belirli aralıklarla yapılarak geçmiş değerlendirilerek geleceğe dönük plan ve öneriler yapılması yararlı olacaktır.

Prof. Dr. Musa SARICA

Çalıştay Bilim Kurulu Başkanı

OMÜ Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü

A. ÇALIŞTAY ÖZETİ

Türkiye’de kaz konusundaki birikimlerin değerlendirilmesi, güncel sorunların saptanması ve çözüm önerilerinin ortak akılla ortaya konularak geleceğe yönelik projeksiyonların oluşturulması, Türkiye kaz yetiştiriciliğinin gelişmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu amaçla üniversitelerimiz ve araştırma kuruluşlarımızda bu konuda çalışan uzman kişilerinin bir araya getirilerek mevcut uygulama ve araştırma alt yapılarının ortaya konulması, yeni işbirliklere zemin oluşturulması, yapılacak olan araştırmaların kalitesini artıracak gibi, ülkemiz ihtiyaçlarına göre planlanmasını ve kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını sağlayacaktır. Kaz yetiştiriciliği konusunda daha fazla araştırma yapılması bu üretimi sektör olma yolunda olumlu katkılar sağlayacaktır. Henüz geleneksel bir üretim ile devam eden kaz yetiştiriciliği bilgi kirliliği ve alt yapı eksiklikleri nedeniyle istenilen düzeye gelememektedir. Rekabet gücü ve katma değeri yüksek bir yetiştiriciliği yaygınlaştırmak ve sektör haline getirebilmek adına bu çalıştay önem arz etmektedir.

Bu çalıştayda ele alınan konularda bilimsel deneyimlerle uzmanların önemli katkıları olmakla birlikte Türkiye’nin dört bir yanında üretim yapan ve yapmak isteyen müteşebbislerimizin de çok önemli katkıları olmuştur.

Muş ilinde 2.cisi düzenlenen çalıştaya yaklaşık 400 kişi katılmış olup, EK 3’de belirtilen program gerçekleştirilmiştir. Çalıştaya katılanlar kayıt altına alınmış ve çalıştay katılım belgesi verilmiştir.

Kaz günü etkinliği kapsamında öğle yemeğinde kaz ve pilav dağıtılmıştır.

Çalıştay programında konu anlatımları sonrasında, aktif bir katılım için sözlü olarak sorular alınmış ve sorular sunum yapan öğretim üyeleri, Bakanlık yetkilileri veya ilgili uzmanlarca cevaplanmıştır. Aynı zamanda sorular ve cevaplar yazılı olarak kayıt altına alınarak sonuç raporu oluşturulmuştur.

Çalıştayın ikinci gününde kayıt altına alınan bilgiler ile toplantı katılımcıları söz alarak kaz yetiştiriciliğinin sorun ve çözüm önerileri hakkında fikirlerini beyan etmişlerdir. Çalıştay sekreteryası tarafından rapor haline getirilen ve bilim kurulunca hazırlanan bu bilgiler ilgili kurum ve kuruluşlar ile üreticilerimize yol haritası olma amacıyla kamuoyuna duyurulmak üzere hazırlanmıştır.

Çalıştayın hedefi kaz yetiştiriciliğini sürdürülebilir bir üretim modeli haline getirmek kadar katma değeri ve rekabet gücü yüksek marka ürün haline getirmektir.

Türkiye’de kazlarla ilgili kapsamlı ilk çalıştayın gerçekleştirilmesiyle kaz yetiştiriciliğinin varlığı ve konumu ortaya koyularak, gelecekteki yatırımlar için bütün dinamiklerin harekete geçirilmesi hedeflenmiştir.

Çalıştaya davetli konuşmacı olarak katılan ve bizleri onurlandıran hocalarımız ile Bakanlık yetkililerimize teşekkür ediyoruz. Değerli katılımları ile çalıştaya güç katan, çalıştayın anlamlı olmasını sağlayan üretici ve müteşebbislerimizin isimlerini yazamasak da katılım ve destekleri için sonsuz teşekkür ediyoruz.

Çalıştay Davetli Konuşmacıları;

- ✓ Prof. Dr. Musa Sarıca,
- ✓ Prof. Dr. Mesut Türkoğlu,
- ✓ Prof. Dr. Turgut Kırmızıbayrak,
- ✓ Prof. Dr. Ahmet Şekeroğlu,
- ✓ Doç. Dr. Umut Sami Yamak,
- ✓ Doç. Dr. Mehmet Sarı,
- ✓ Dr. Öğr. Ü. Mehmet Akif Boz,
- ✓ Dr. Öğr. Ü. Mustafa Duman,
- ✓ Dr. Öğr. Ü. Elif Babacanoğlu
- ✓ Dr. Ali Ayar,
- ✓ Araş. Gör. Ahmet Uçar,
- ✓ Ziraat Mühendisi Cezmi Özdemir.

B. ANA RAPOR

Ana raporun oluşturulmasında bilimsel ekip olarak Prof. Dr. Musa Sarıca, Prof. Dr. Mesut Türkoğlu, Prof. Dr. Turgut Kırmızıbayrak, Prof. Dr. Ahmet Şekeroğlu, Doç. Dr. Umut Sami Yamak, Doç. Dr. Mehmet Sarı, Dr. Öğr. Ü. Mustafa Duman, Dr. Öğr. Ü. Elif Babacanoğlu, Dr. Öğr. Ü. Mehmet Akif Boz, Dr. Ali Ayar, Araş. Gör. Ahmet Uçar, Ziraat Mühendisi Cezmi Özdemir davetli konuşmacı olarak sözlü sunum gerçekleştirmişlerdir. Bildiriler, sözlü sunumlar ve üreticilerin katılımları kayıt altına alınarak bu rapor oluşturulmuştur. Oluşturulan bu raporda sorunlar ve çözüm önerileri irdelenmiş ve özetlenmiştir. İlgili birimlere atıf yapılmıştır. Bu atıflar ile hangi kurum, kuruluş ve ilgili birimin katkı sağlayacağı belirlenmeye çalışılmıştır.

SORUNLAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Damızlık Materyal

- ❖ Damızlık kaz temini ve üretimi konusunda yaşanan problemler,
- ❖ Üretimi yapılan kazların hepsinin damızlık özellikte kullanılmaya çalışılması,
- ❖ Yurt dışından kaçak yollarla getirilen ve çoğu kullanma hayvanı (hibrit) özelliğinde olan kazların damızlık materyal olarak kullanılması,
- ❖ Eldeki mevcut kazların bilinçsizce melezlenmesi,
- ❖ Damızlık kaz üretim tekniklerinin bilinmemesi,
- ❖ Damızlık materyal konusunda bilgi ve tecrübe eksikliği olmasına rağmen halen profesyonel destek almayan üreticilerin bu üretimi gerçekleştirip materyal satışı yapması,

Kümes, Kuluçkahane, Kesimhane

- ❖ Modern kuluçkahane yapımı ve kuluçkahane yönetmeliğinde karşılaşılan problemler,
- ❖ Kötü koşullarda kuluçka işlemi gerçekleştirilmesi,
- ❖ Farklı kanatlı türlerine ait yumurtalarının aynı dönemde ve aynı makinada kuluçka edilmesi,
- ❖ Modern ve uygun kesimhanelerin olmayışı nedeniyle biyogüvenlik önlemleri alınmadan yapılan kesimler,
- ❖ Uygun olmayan ortamlarda kesim ve karkas paketlenme işleminin yapılması,

- ❖ Uygun olmayan koşullarda kazların kurutulması,
- ❖ Kümes, kuluçkahane, kesimhane ve pazarlamada biyogüvenlik kurallarının uygulanamaması,

Tarım ve Orman Bakanlığı - Mevzuat

- ❖ Üretimin ve işletmelerin kayıt altına alınması noktasında karşılaşılan yasal prosedürlerin zorluğu, bu alanda ticari tavukçuluk işletmeleri ile aynı yönetmeliklerin uygulanması,
- ❖ Kamu yetkililerinin büyük oranda kaz üretiminin ekonomik durumunu yetersiz bularak üretici sorunları karşısında ilgisiz kalması,
- ❖ Üreticilerin büyük çoğunluğunun işletme kaydının olmaması,
- ❖ Hastalıkların uzmanlarca yönetilememesi sonucu üreticilerin çaresiz kalması ve kendi yöntemleriyle süreci yönetmesi, bunun sonucunda ileride nasıl sonuçlar ortaya çıkacağı bilinemeyen yöntemlerin üretimin içinde yer alması,
- ❖ Hastalıkların hızlı bir şekilde yayılması ve önlem alınamaması,
- ❖ Kaçak yollarla getirilen kazların genetik materyal karışıklığı yanında, ülkemizde olmayan bazı hastalıkları ortaya çıkarması (Derzy hastalığı vb.),
- ❖ Uygun olmayan yöntem ve yollarla kazların pazarlanması,

Üreticiler

- ❖ Yetiştiricilik konusunda bilgisi olmayan üreticilerin sadece kaz palazı satışı için üretime yönlendirilmesi,
- ❖ Yurt dışından kaçak yollarla canlı kaz ve kaz yumurtası temin edilmesi,
- ❖ Yetiştirme, besleme ve hastalıklar konusunda bilgi eksikliği,
- ❖ Yetiştiricilik konusundaki bilgi kirliliği,
- ❖ Uzman desteği ile üretim yapılmaması,

Bu sorunlara çözüm olması amacıyla değerli katılımcılar, bilim adamları ve bilim kurulunca aşağıda belirtilen öneriler sunulmuştur.

- ❖ TAGEM ve bünyesinde kaz başta olmak üzere diğer kanatlılar ile (hindi, ördek, bıldırcın, beç tavuğu) ilgili enstitülerin görevlendirilmesi veya görev verilmesi gerekmektedir. Son yıllarda bu ihtiyaç artmıştır. Çünkü üretim artık kontrol edilemeyen bir sistem haline gelmiştir. Her üretici istediği kazı kaçak yollarla ülkemize getirmekte, satış yapmakta, hatta kaçak yollar ile ihraç etmektedirler. Maalesef bazı kamu kurum ve kuruluşları da hibe destekleri ile kaçak yollarla getirilen ve hastalık durumu belli olmayan bu kazları halka dağıtmaktadır. **(Tarım ve Orman Bakanlığı, TAGEM, TİGEM, Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Hayvancılık Genel Müdürlüğü).**
- ❖ Kaz yetiştiriciliğinde damızlık üretim merkezi olarak hali hazırdaki altyapısı, konumu, yürütülen ve yürütülecek ıslah projeleri, çalışmaları ve teknik ekibi dikkate alınarak Yozgat ve Kars ilinin değerlendirilmesi önerilmektedir. Islah çalışmaları sonunda elde edilecek materyal ülkemizin her üretim yapan iline dağıtılacaktır. Diğer illerimizin de gerekli altyapıyı oluşturması veya düzenlenmesiyle bu illerimizin de değerlendirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. **(Tarım ve Orman Bakanlığı).**
- ❖ Kaz yetiştiriciliğinin kendine özgü bir takım hasletleri vardır. Kaz sadece gıda maddeleri üretimi amacıyla yetiştirilmez. Kaz yetiştiriciliği köklü bir kültürün üretime yansımasıdır. Yıllar boyunca Türkiye’de “kaz” adı geçmezken, işte bahsedilen bu kültür sayesinde Kars ve yöresinde kaz yetiştiriciliği varlığını sürdürmüştür. O yüzden ki, kaz denince Kars, Kars denince kaz kolayca akla gelir. Bu açıdan bakıldığında Kars ilinde yıllardan beri oluşmuş bu sistemin sonuna kadar kullanılması, geliştirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Kars iline gerek üretim gerekse hastalıklarla ilgili görev yüklenmeli ve bu amaçla kurulacak birimlere destek verilmelidir. Kars’ın yıllar boyunca edindiği özelliğinden dolayı, damızlık-kuluçka ve üretim merkezi olarak değerlendirilebilir. Damızlık merkezleri Doğu’da Kars, Orta Anadolu’da Yozgat, Trakya’da Tekirdağ şeklinde önerilebilir.
- ❖ Bununla birlikte kaz yetiştiriciliğinin yoğun bir şekilde yapıldığı Kars, Ardahan, Muş yöresine yakın olan ve rakımı 1000 metreden düşük olması, yoğun üretimden

uzak olması gibi avantajları nedeniyle yakın illerden Iğdır'ın diğer damızlık kaz yetiştiriciliği bölgesi olarak değerlendirilmesi önerilmektedir. Bu yöreden diğer yoğun üretim merkezlerine dağıtım yapılabilir. Damızlık ve üretim bölgeleri bu sayede birbirinden ayrılmış olur. Ayrıca kaz damızlık üretimi, yoğun olarak kanatlı yetiştiriciliği yapılan yörelerden uzak olmalıdır. Buradaki hedef tüketicinin ve üretimin yoğun olduğu Kars, Ardahan ve Muş illerini tehlikelere karşı koruyarak gelecekteki muhtemel sıkıntıları ortadan kaldırmak içindir. Çünkü bu illerimiz ülkemiz kaz varlığının yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır (**Tarım ve Orman Bakanlığı**).

- ❖ Tarım ve Orman Bakanlığı Kars, Ardahan ve Muş illerine yapılan %65-70 hibe programını genişletmelidir. Bu illerimize yapılan desteklerin artırılması yanında, hayvan varlığı bakımından ilk 15 sırada olan iller arasından üretimi yapabilecek ve halihazırdaki diğer üretim kollarını etkilemeyecek iller seçilerek desteklenmelidir (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Taşra Birimleri, TAGEM, Ajanslar**). Muş ilinde fizibilitesi tamamlanan kaz üretim tesisinin kurulması desteklenmelidir.
- ❖ Kaz yetiştiriciliği alanında üretici birliği kurulmalıdır. Diğer alternatif kanatlı türleri konusunda da bu yapılabilir. Birlik kurma konusunda devletimizin diğer desteklerinden faydalanılmalıdır.
- ❖ Kaz yetiştiriciliğine destek mekanizması oluşturulmalıdır. Ve bu destekler birlik üzerinden yapılmalıdır. Bu sayede kontrol edilebilir bir üretimin de önü açılmış olur. Ayrıca birlik vasıtasıyla doğru bilgiye ulaşma imkanı da sağlanmış olur.
- ❖ Birlikler bünyesinde damızlık kümesi, kuluçkahane ve kesimhane kurulmalıdır veya bölgesel çapta mevsimsel üretime uygun alanlar oluşturulmalıdır. Kuluçkahane ve kesimhane için bölgesel ve geleneksel üretime uygun yönetmelikler olmalıdır. Mevcut kuluçkahane ve kesimhane yönetmelikleri alternatif kanatlı türleri için yeniden yapılandırılmalı veya yeni yönetmelikler oluşturulmalıdır. Bu yönetmeliklerde biyo-güvenlik kurallarına yer verilmeli ancak sorumlu çalıştırma, dönemsel çalışma ve kullanılan ekipmanlar için standartlar daha düşük olmalıdır (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Taşra Birimleri**).

- ❖ Alternatif tür olarak kazların halk elinde veya küçük ticari işletmelerde denetim altına alınması gereklidir ve buna göre yönetmelikler uygulanmalıdır (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Taşra Birimleri**).
- ❖ Mevcut hayvanların kayıt altına alınması sağlanmalıdır. Kayıt sistemi ile kayıt dışı üretim ile kaçak üretim ve pazarlamalar engellenebilir, devlete katma değer sağlanabilir (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Taşra Birimleri**).
- ❖ Kaz yetiştiriciliği diğer kanatlı üretimini tehlikeye atmayacak şekilde desteklenmeli, buna göre yol haritası çizilmelidir. Ticari tavukçuluk işletmelerinin yaygın olduğu bölge ve işletmeler etrafında kaz ve diğer kanatlı hayvanlar üretimi yapılmamalıdır (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Taşra Birimleri**).
- ❖ Özellikle kaz başta olmak üzere alternatif kanatlı türleri için kesimhane kurulması ile ilgili ön çalışmalar yapılmalı, yeni modeller tartışmaya açılmalıdır. Avrupa birliğinde uygulanan modeller irdelenerek, yerel üretim, yöresel ürün gibi bize uygun olan modeller uygulamaya koyulabilir (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Taşra Birimleri**). Bu ve diğer konularda Avrupa birliği alt mevzuatları incelenebilir.
- ❖ Kesimhane ve kuluçkahanelerde mevsimlik çalışacak Veteriner Hekim veya Ziraat Mühendisleri için düzenlemeler yapılmalıdır. Özel sektörün sorumluluk almasına imkan tanınmalıdır.
- ❖ Seyyar veya mobil kesimhane konusu irdelenebilir.
- ❖ Bölgesel bazda ülkemizde yetiştirilen kaz ırk ve varyetelerinin bilimsel olarak çalışılması ve tanımlanması gerekmektedir. Özellikle yurt dışından çok kolay temin edilerek farklı yollarla ülkeye sokulan çeşitli ırk ve tiplerden dolayı, yerli kaz diye tanımladığımız gen kaynaklarını kaybetme riski ile karşı karşıyayız. Buna önlem olarak, bölgesel boyutta yerli kazların korunması ile ilgili tedbirler alınmalıdır. Tip ve ırk tescili de bunlardan biridir. Yöreye özdeşleşmiş kazların tiplendirme çalışmalarına başlanarak, Kars kazı, Yozgat kazı, vb. tip ve ırkların oluşturulmasına başlanmalıdır. (**Üniversiteler, Araştırma Merkezleri**)
- ❖ Araştırma ve uygulama merkezlerinde damızlık kümes, kuluçkahane, kesimhane yönetmelikleri araştırma ve uygulama yapmaya uygun ve diğer yönetmeliklerden

farklı olmalıdır. Araştırma ve uygulama yapan merkez ve enstitülere ayrıcalık tanınmalıdır (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Üreticiler**).

- ❖ Kaz tüketiminin artırılması ve tanıtılması için programlar ve projeler yapılmalıdır (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Üreticiler**).
- ❖ Tüketim faaliyetleri için marka çalışmaları yapılmalıdır. Festivaller yapılabilir (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Üreticiler**).
- ❖ İç tüketimi mevcut şartlarla sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Üreticiler**).
- ❖ Yapılan çalıştayların daha çok bilimsel ekip, bakanlık yetkilileriyle ve üretici katılımlarıyla her yıl tekrarlanması sağlanmalıdır (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, Üniversiteler, Üreticiler, Birlikler**).
- ❖ Hayvan genetik kaynaklarının (kaz) korunması noktasında çalışmalar yürütülmelidir (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Üniversiteler, TÜBİTAK**).
- ❖ Yürüyen ve yürütülecek damızlık kaz ıslah projeleri sonunda elde edilecek materyal üniversiteler dışında sürdürülebilir bir materyal olarak kalabilmesi için TAGEM öncü olmalıdır.
- ❖ Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde bilimsel bir ekip ile koordine edilen kaz yetiştiriciliği üzerine konu bazlı araştırma merkezi kurulmalıdır. Bu araştırma merkezi diğer alternatif kanatlı türleri içinde yapılmalıdır.
- ❖ Üniversiteler ile Tarım ve Orman Bakanlığı ilgili birimleri ortak protokol veya sözleşme ile ıslah projeleri yürütmelidir.
- ❖ Üreticiler devletimizin destek ve hibe projelerinden faydalandırılmalıdır ve proje desteği alabilecek hukuki yapıya kavuşturulmalıdır (**Tarım ve Orman Bakanlığı, üreticiler**).
- ❖ Üreticiler yerinde incelenerek yol haritası çıkarılabilir. Bölgesel projeler ile bu çalışmalar yapılabilir (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Üniversiteler, Ajanslar**).
- ❖ Geleneksel üretim yapısını bütünüyle bozmadan, biyo-güvenlik önlemleri alınmış üretime geçiş süreci gerçekleştirilmelidir (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Üreticiler**).
- ❖ Çalıştayda üreticilerce ifade edilen Derzy hastalığı ile ilgili acil çalışmalar yapılarak yayılması önlenmelidir. Bu hastalığın kaçak yollarla mevzuatlara aykırı aşısının getirildiği ve uygulandığı belirtilmektedir. Acil önlem alınmadığı takdirde

hastalığın yayılması kontrol altına alınamayacaktır (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Üniversiteler, Araştırma Merkezleri**). Son dönemde getirilen aşılardan uygulanması noktasında sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle farklı yaşlardaki kazlarda sorun olmaktadır. Ayrıca mevsime bağlı yumurtlama nedeniyle aşılarında başarı oranı düşmektedir.

- ❖ Hastalıklar ülkemizde yoğun bir şekilde kazlarda görülmeye başlamıştır. Yurt dışından kaçak yollarla getirilen birçok farklı ırk varyete ülkemizde bulunmaktadır. Bu konuda Tarım ve Orman Bakanlığı ve ilgili birimleri ivedi bir şekilde yol haritası ve müdahale yöntemleri oluşturmalıdır (**Tarım ve Orman Bakanlığı**).
- ❖ Ülkemizde hali hazırda görülen ve görülmesi muhtemel hastalıklar için altyapısı hazır olan Erzurum ilinde veya üretimin yoğun olarak gerçekleştiği Kars ilinde hastalık, teşhis ve tedavi merkezi oluşturulmalıdır (**Tarım ve Orman Bakanlığı**).
- ❖ Üreticiler yetiştiricilik ve mevzuat konusunda Tarım ve Orman İl Müdürlüklerinden yeterli bilgi ve destek görememektedir. Bu konuda personel eğitimleri gerçekleştirilmelidir. Çünkü kaz ve diğer alternatif türler genellikle lisans düzeyinde müfredata girmemektedir (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Üniversiteler**).
- ❖ Kaz yetiştiriciliği hakkında üretici düzeyinde Bakanlık önderliğinde kitap (yetiştirime, besleme, hastalıklar) yazılması ve bakanlıkça basılıp dağıtılması sağlanmalıdır. Bu alanda yazılan kitap ve broşürler gözden geçirilerek özellikle yetiştirme ile ilgili konularda üreticilere katkı sağlanmalıdır (**Tarım ve Orman Bakanlığı, Eğitim Yayın ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Üniversiteler**).
- ❖ Yetiştiricilik yapacak üreticilerin veya bakıcıların temel bilgi sağlayıcı kurslara katılması koşul haline getirilmeli ve desteklemelerden bu koşulu sağlamış işletmelerin öncelikli olarak yararlanması sağlanmalıdır (**Tarım ve Orman Bakanlığı**).
- ❖ Kaz yetiştiriciliğinde hayvan refahı uygulamalarına kesinlikle dikkat edilmelidir. Yağlı karaciğer üretiminin ilk aşamada yasaklanması, canlı hayvanlardan yolma ile tüy alınması da yasaklanmalıdır. Bu üretim kollarında yönetmelik hazırlanmalıdır (**Tarım ve Orman Bakanlığı**).

- ❖ Yağlı kaz karaciğeri ve tüy kaz yetiştiriciliğinden elde edilen yüksek kar oranlı ürünlerdir. Bu nedenle üreticilerin hayvan refahı konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir (**Tarım ve Orman Bakanlığı**).

EK 1: ÇALIŞTAY FOTOĞRAFLARI

Muş'ta "kaz yetiştiriciliği çalıştayı ve kaz günü" etkinliği - Muş Haberleri
<https://www.haberturk.com/mus.../67572103-musta-kaz-yetistiriciligi-calistayi-ve-kaz-...>
14 Mar 2019 - Muş'ta Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) desteği, Muş Alparslan Üniversitesi (MŞÜ) ve Muş İl Tarım ve Orman Müdürlüğü işbirliğiyle "Kaz ...

MUŞ'TA "KAZ YETİŞTİRİCİLİĞİ ÇALIŞTAYI VE KAZ GÜNÜ" ETKİNLİĞİ
<https://mus.tarimorman.gov.tr.../Musta-Kaz-Yetistiriciligi-Calistayi-Ve-Kaz-Gunu-Etki...>
18 Mar 2019 - Muş Valiliği, Muş Alparslan Üniversitesi (MŞÜ), Tarım ve Orman Muş İl Müdürlüğü ile Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) işbirliği ile "İl.

Muş'ta "Kaz Yetiştiriciliği Çalıştayı ve Kaz Günü" Etkinliği « Haber49 ...
<https://www.haber49.com.tr/musta-kaz-yetistiriciligi-calistayi-ve-kaz-gunu-etkinligi/>
14 Mar 2019 - Muş'ta Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) desteği, Muş Alparslan Üniversitesi (MŞÜ) ve Muş İl Tarım ve Orman Müdürlüğü işbirliğiyle "Kaz ...

Muş Alparslan Üniversitesi II. Türkiye Kaz Yetiştiriciliği Çalıştayı ve Kaz ...
www.alparslan.edu.tr/icerik_xhtml?icerik=5293
5 Mar 2019 - Üniversitemiz bünyesinde yedi fakülte, iki enstitü, iki yüksekökol ve altı meslek yüksekökolü bulunmaktadır. MŞÜ, topluma ve yaklaşık 9000 ...

Muş Alparslan Üniversitesi II. Kaz Yetiştiriciliği Çalıştayı ve Kaz Günü ...
<https://www.youtube.com/watch?v=1QGhXyha5UQ>
20 Mar 2019 - Türkiye Kaz Yetiştiriciliği Çalıştayı ve Kaz Günü Etkinliği" Üniversitemiz ve Muş İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün işbirliği, Doğu Anadolu...

EK 2. ÇALIŞTAY PROGRAMI

13 Mart 2019 (ÇARŞAMBA)	
Davetlilerin Muş'a ulaşımı	Kayıt ve ön toplantı
Toplantı (18.00)	Çalıştay ve kaz yetiştiriciliği ön toplantısı

14 Mart 2019 (PERŞEMBE)		
	Konu	Konuşmacılar
09.00-10.00 Açılış ve Protokol Konuşmaları	Tarım ve Orman Bakanlığının Kaz Yetiştiriciliğine Bakışı	Bakanlık
1. Oturum 10.20-12.00	Türkiye'de Kaz Yetiştiriciliği ve Sorunları Oturum Başkanı: (Prof. Dr. Yaşar Karadağ)	
10.20-10.40	Kaz yetiştiriciliğinde güncel sorunlar ve çözüm önerileri	Musa Sarıca, Mehmet Akif BOZ
10.40-11.00	Muş-Kars-Ardahan ve Yöresinde Kaz Yetiştiriciliği	Turgut Kırmızıbayrak
11.00-11.20	Üretici sorunları	Üretici temsilcisi
11.20-11.45	Tartışma	

11.05-13.00 Öğle Yemeği, kaz günü etkinliği, kaz güzellik yarışması	Muş Öğretmen Evi Önü * Kaz güzellik yarışması (ödüllü) * Kaz fotoğraf sergisi ve yarışması * Kaz yemeği ikramı
--	---

2. Oturum 13.00-15.00	Damızlık Kaz Yetiştiriciliği ve Üreme Oturum Başkanı: (Prof. Dr. Mesut Türkoğlu)	
13.00-13.20	Kazlarda Üreme ve Kuluçka	Umut Sami Yamak, Elif Babacanoglu
13.20-13.40	Damızlık Kaz Yetiştiriciliği ve Islah	Musa Sarıca, Ahmet Uçar
13.40-13.50	Üretici Sorunları	Üretici temsilcisi
13.50-14.00	Tartışma	

14.00-14.10 Ara	Çay-kahve ikramı
-----------------	------------------

3. Oturum 14.10-17.30	Kaz Yetiştiriciliğinde Biyogüvenlik – Pazarlama- Markalaşma Oturum Başkanı: (Fuat Özkan)	
14.10-14.30	Kazlarda Sağlık Koruma ve Biyogüvenlik	Mehmet Sarı
14.30-14.50	Kaz Ürünleri ve Faydalanma Yolları, Pazarlama Yapısı, Mevzuattaki Durum, Markalaşma	Ahmet Şekeroğlu, Mustafa Duman
14.50-15.00	Üretici Sorunları	Üretici temsilcisi
15.10-15.25	Tartışma	
15.20-15.45	Plaket Takdimi	

15.45-17.00	Kapanış oturumu - Çalıştay değerlendirmesi ve rapor
-------------	---